

VZTAH VYBRANÝCH OSOBNOSTNÍCH CHARAKTERISTIK K PROŽÍVÁNÍ ČTVRTŽIVOTNÍ KRIZE

Čtvrtživotní krize je fenomén typický pro období vynořující se dospělosti, charakterizovaný přehodnocováním vlastní identity a pocity nesouladu mezi životními volbami a osobní zralostí (Millová & Svárovská, 2020). Toto období je často provázeno zvýšenou mírou stresu a úzkosti (Zibrinyiová & Ráczová, 2016).

V souvislosti s těmito projevy se jako významný rizikový faktor opakovaně potvrzuje neuroticismus z pětifaktorového modelu osobnosti (Big Five). Tento vztah byl potvrzen i v nedávné studii, kde vyšší skóre neuroticismu predikovalo vyšší míru čtvrtživotní krize (Hamvai et al., 2024). Podle autorů totiž neuroticismus zvyšuje zranitelnost vůči úzkosti a nejistotě, které jsou v mladé dospělosti obzvlášť intenzivní, a mohou tak napomáhat vzniku či prohloubení krize.

Dalším teoreticky významným konceptem v souvislosti s krizí je místo kontroly (Locus of Control), tedy míra, s jakou člověk věří, že má kontrolu nad událostmi ve svém životě (Rotter, 1966). Předpokládá se, že zejména externí místo kontroly souvisí s vyšší úrovní prožívané krize. Tato hypotéza se opírá o zjištění Petrova et al. (2022), podle kterých intenzita vývojové krize negativně koreluje s internalitou kontroly – tedy čím méně lidé věří, že svůj život ovlivňují sami, tím silněji krizi pociťují.

Vzhledem k tomu, že ostatní dimenze modelu Big Five i vliv místa kontroly byly v dosavadním výzkumu v souvislosti s tímto fenoménem spíše opomíjeny, rozhodli jsme se v této analýze podrobněji prozkoumat vztah jednotlivých osobnostních rysů k prožívání čtvrtživotní krize.

Pro tyto účely byla použita datová matice z dotazníkového šetření. Výzkumný soubor tvořilo 130 respondentů (76,9 % žen a 23,1 % mužů) ve věku 18–30 let. Nejčetnější věkovou skupinu tvořili jedinci ve věku 23 let. Většinou část souboru představovali studenti (N = 107).

Dotazníková baterie se skládala ze tří standardizovaných inventářů: *Developmental Crisis Questionnaire* (DCQ-12; Petrov et al., 2022) k zjištění míry prožívání čtvrtživotní krize, *Big Five Inventory* (BFI-44; John et al., 1991) k změření pěti osobnostních rysů a inventář *Internality, Powerful Others and Chance Scales* (IPC; Levenson, 1973), který dělí místo kontroly na tři samostatné dimenze: interní kontrolu, kontrolu vlivnými druhými a kontrolu náhodou.

K analýze nasbíraných dat byla využita mnohonásobná lineární regrese, která umožňuje sledovat vliv jednotlivých prediktorů současně. V tomto modelu figurovala čtvrtživotní krize

jako jediná závislá proměnná, zatímco pět dimenzí osobnosti a tři dimenze místa kontroly tvořily sadu nezávislých proměnných.

Před samotným testováním modelu byly ověřeny základní předpoklady pro použití vícenásobné lineární regrese. Multikolinearita byla posouzena pomocí faktoru inflace variance, přičemž u všech prediktorů byly naměřeny hodnoty VIF <5, což indikuje přípustnou míru vzájemné korelace nezávislých proměnných. Nezávislost reziduí byla potvrzena Durbin-Watsonovým testem (DW = 1,73). Na základě těchto výsledků lze model považovat za statisticky korektní.

Pro ověření celkové kvality predikčního modelu byla vypočtena statistika F a koeficient determinace (Tabulka 1).

Tabulka 1: Souhrn regresního modelu

R^2	F statistika	p
0,38	9,32	<0,001

Poznámka: R^2 = koeficient determinace; F = testová statistika; df = 8, 121 (regresní, reziduální); p = hladina statistické významnosti

Výsledná hodnota koeficientu determinace ($R^2 = 0,38$) indikuje, že zvolený model vysvětluje 38 % celkového rozptylu proměnné čtvrtživotní krize. Model je jako celek statisticky vysoce významný ($p < 0,001$), což potvrzuje, že kombinace osobnostních rysů a místa kontroly má reálnou predikční schopnost.

Detailní analýza jednotlivých prediktorů ukázala, které konkrétní osobnostní charakteristiky k modelu přispívají (viz Tabulka 2).

Tabulka 2: Regresní analýza s čtvrtživotní krizí jako závislou proměnnou

	B	SE	β	p
Extraverze	-0,12	0,12	-0,08	0,34
Přívětivost	-0,03	0,15	-0,01	0,85
Svědomitost	-0,22	0,12	-0,15	0,07
Neuroticismus	0,52	0,11	0,39	<,001
Otevřenost	-0,01	0,11	-0,01	0,90
Interní kontrola	-0,09	0,13	-0,05	0,49
Kontrola vlivnými lidmi	0,10	0,11	0,08	0,38
Kontrola náhodou	0,20	0,11	0,18	0,06

Poznámka: B = nestandardizovaný koeficient, SE = standardní chyba, β = standardizovaný koeficient

Jako jediný statisticky významný prediktor prožívání čtvrtživotní krize se ukázal Neuroticismus ($\beta = 0,39$; $p < 0,001$). Kladná hodnota standardizovaného koeficientu beta indikuje, že vyšší skóre v neuroticismu je spojeno s vyšší mírou prožívání čtvrtživotní krize. Zbylé osobnostní rysy se v tomto modelu neprokázaly jako významné. Ačkoliv se hodnoty Svědomitosti ($\beta = -0,15$; $p = 0,07$) a Kontroly náhodou ($\beta = 0,18$; $p = 0,06$) blížily hladině významnosti, v rámci celého modelu nedosáhly dostatečné průkaznosti. Tyto výsledky naznačují, že v kontextu čtvrtživotní krize hraje dominantní roli především individuální úroveň neuroticismu, která zastiňuje vliv ostatních zkoumaných rysů.

Výsledky analýzy potvrzují zjištění Hamvai et al. (2024) o dominantní roli neuroticismu jako klíčového rizikového faktoru čtvrtživotní krize. Naopak vliv místa kontroly, který ve své studii zdůrazňují Petrov et al. (2022), se v tomto modelu jako statisticky významný neprokázal. Ačkoliv teoreticky externí kontrola s krizí souvisí, v přímé konkurenci s neuroticismem svou predikční schopnost ztrácí. Lze tedy říci, že intenzita čtvrtživotní krize je podmíněna primárně úrovní emoční stability jedince, zatímco vliv ostatních rysů Big Five i vnímané kontroly nad životem je v tomto kontextu sekundární.

Literatura:

Hamvai, C., Baricz, D., Pócs, D., & Kelemen, O. (2024). Emerging adulthood in medical school. Gender, school-related factors and Big Five traits related to medical students' quarter-life crisis. *Journal of Mental Health and Psychosomatics*, 25(1), 56-68.

<https://doi.org/10.1556/0406.2024.00008>

John, O. P., Donahue, E. M., & Kentle, R. L. (1991). *Big Five Inventory (BFI)*.

Levenson, H. (1973). *Reliability and validity of the I, P, and C scales – A multidimensional view of locus of control* [Conference presentation]. American Psychological Association Convention, Montreal, Canada.

Millová, K., & Svárovská, Š. (2020). Čtvrtživotní krize, její výskyt a prediktory u českých mladých dospělých. *Psychologie a její kontexty*, 11(2), 73-90.

<https://doi.org/10.15452/PsyX.2020.11.0011>

Petrov, N., Robinson, O. C., & Arnett, J. J. (2022). The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12): Psychometric Development and Validation. *Journal of Adult Development*, 29, 265-278. <https://doi.org/10.1007/s10804-022-09403-w>

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1–28.

Zibrinyiová, V., & Ráczová, B. (2016). Kríza mladého věku – nový fenomén? *Psychologie a její kontexty*, 7(2), 3-14.